

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.40](https://doi.org/10.12681/makedonika.40)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2011). Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510. *Μακεδονικά*, 36, 284–288. <https://doi.org/10.12681/makedonika.40>

Krumbacher, ἐνῶ σὲ ἄλλες καταγράφονται οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὴ μέθοδο καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ *Θησαυροῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τοῦ γνωστοῦ, ἔπειτα, ὡς *Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ*. Ὁ συγγρ. θέτει, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, τὸ πρόβλημα ἂν ὁ Θεσσαλονικεὺς λόγιος ἀνέλαβε, τελικῶς, καθήκοντα καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ ὁποῖο διορίσθηκε χάρις στὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐκτίμησή του πού ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ὁ Μακεδὼν πρωθυπουργὸς Στέφ. Δραγοῦμης (ci. 1910). Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὑπῆρχε τὸ πρόβλημα τῆς ὑγείας τοῦ Π. Παπαγεωργίου, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου φαίνεται ὅτι ἀρνήθηκε τὴ θέση αὐτή, χωρὶς, ὡστόσο, νὰ παύσει νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀγαπημένα θέματά του, ὅπως στὴ δεδομένη ἐποχὴ ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου γιὰ τὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*, ἀλλὰ καὶ τὸ Κουτσοβλαχικὸ Ζήτημα, ἔναντι τοῦ ὁποῖου εἶχε ἰδιαίτερη εὐαισθησία λόγω τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸ Κρούσοβο τῆς Ἄνω Μακεδονίας. Ἔτσι μπορούσε νὰ κρίνει μελέτες Ρουμάνων συναδέλφων του (Caridan) πού προσπαθοῦσαν νὰ προωθήσουν τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴ Μακεδονία, γεγονός πού τὸν ἀνησυχοῦσε καὶ ἔγραφε ἐπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννα Δραγοῦμη.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀλληλογραφίας του στὴν ὁποία μνημονεύονται σημαντικές προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς: Στέφ. Κουμανούδης, ὁ ἐθνικὸς ἱστοριογράφος Κ. Παπαρηγόπουλος, Γρηγ. Βερναρδάκης, Κ. Krumbacher, Γ. Ν. Χατζηδάκις, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Μεγακλῆς, ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', οἱ πολιτικοὶ Στέφ. Δραγοῦμης, Ἀλέξ. Σκουζές, κ.ἄ. Ἀντικείμενο τῶν ἐπιστολῶν του καὶ τῶν ἀπαντήσεων τῶν παραληπτῶν τους ἦταν διάφορα φιλολογικὰ ζητήματα καθὼς καὶ ἡ συνεργασία του μὲ ἔγκριτα ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ γιὰ ἐκδόσεις ἐπιγραφῶν, κεμένων, φιλολογικῆς καὶ ἄλλης διορθώσεως· ἐπίσης ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου, τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ διάσωση τῶν ἐθνικῶν κεμηλιῶν – ὁ ἴδιος ἦταν καὶ συλλέκτης – ἢ ἀναζήτησις ἐπιγραφῶν, ἢ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Μοναστηρίου, τῆς Μυτιλήνης, ἢ ἄγωνα γιὰ τὰ ἐθνικὰ θέματα, ἢ ἐργασία του στὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του προκύπτει ἡ φιλοπονία του, ἡ γλωσσομάθειά του, τὸ καλῶς ἐννοούμενο σχολαστικὸ πνεῦμα του στὰ φιλολογικὰ ζητήματα, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ Μακεδονία.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, πού ἐξέδωσε μὲ μόχθο πολὺν ὁ συγγρ., πλαισιώνεται μὲ σχόλια καὶ τὴν ἀπαραίτητη Βιβλιογραφία, ἀλλὰ καὶ τὴ μετάφραση τῶν γερμανικῶν κεμένων – ἐπιστολῶν πού φιλοπόνησε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. γιὰ νὰ διευκολύνει τὸν μὴ γερμανομαθῆ ἀναγνώστη. Τελικῶς, μὲ τὴν ἐκδοση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ συγγρ. τῆς δίδει τὴ δυνατότητα ὄχι μόνον νὰ γνωρίσουμε ἕναν ἐκ τῶν σοφotέρων ἀνδρῶν τοῦ Ν. Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουμε ἀπαντήσεις σὲ ποικιλία θεμάτων, ἱστορικῶν, φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό, συναφὲς μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα πού ἀναφέρονται στὴν ἀλληλογραφία του.

κυρίως, στον δυτικομακεδονικό χώρο και ιδιαίτερος στη νεώτερη ιστορία του. Όπως δεικνύει και ο τίτλος του βιβλίου, αντικείμενο της έρευνής του είναι αυτή τη φορά η Σέλιτσα, από την οποία και κατάγεται. Σκοπός του συγγο. είναι να αναδείξει, μέσω των σελίδων του, την προσφορά της Σέλιτσας στον Μακεδονικό Άγωνα, γι' αυτό και συγκέντρωσε πλήθος προφορικών μαρτυριών ήδη από το 1950, ενώ ο ίδιος ήταν μαθητής Γυμνασίου και πολλοί εκ των Σελιτσιωτών πρωταγωνιστών του αγώνος ζούσαν ακόμη. Οί προφορικές μαρτυρίες, άλλωστε, αποτελούν, με όλα τα μειονεκτήματά τους, ικανό υλικό για την τεκμηρίωση γεγονότων που αποκτούν μάλιστα ιδιαίτερη αξία στις περιπτώσεις εκείνες που συμπίπτουν με αρχαικές πηγές. Ο συγγο. το πετυχαίνει αυτό, καθώς αξιοποιεί τις προφορικές μαρτυρίες των συγχωριανών του σε συνδυασμό με το αρχαικό υλικό, το αποκείμενο στα αρχεία του Ίδρυματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, στο Μουσείο του Μακεδονικού Άγώνος, στο Αρχείο της Διευθύνσεως της Ιστορίας Στρατού, στο όμολόγιο του του Ύπουργείου των Έξωτερικών, καθώς και σε ιδιωτικά αρχεία.

Μετά από έκτενη εισαγωγή για τα προηγηθέντα του Μακεδονικού Άγώνος – όπου χαρακτηριστικό είναι το έγγραφο προκρίτων της Σέλιτσας από 6 Σεπτεμβρίου 1896, απευθυνόμενο προς τις τουρκικές αρχές και τον Έλληνα Πρόξενο της Θεσσαλονίκης (;) και όπου ο λόγος για τον βιασμό νεαρής Σελιτσιώτισσας και συγγενών της και η έκκληση λήψεως μέτρων ασφαλείας–, σε ένα άλλο υποκεφάλαιο του βιβλίου του ο συγγο. κάμει λόγο για τη βουλγαρική οργάνωση στη Σέλιτσα και την περιοχή της με τη φανατισμένη τριάδα Χριστόφ - Παπατράϊκωφ - Παπαστεφώφ που δραύσε ως το 1900 και μετά από αυτούς ο Μήτρος Βλάχος, ο Βασίλ Τσακαλάρωφ, ο Νικολώφ, ο Στεφώφ κ.ά., οί όποιοι προσπάθησαν να διαδώσουν τον ολαβισμό στη Σέλιτσα (μέσα Μαΐου 1902), προσπάθεια στην οποία απέτυχαν χάρη στη γενναία αντίσταση των κατοίκων, με επικεφαλής τους μουχτάρηδες Γεώργιο Τσιατσιάνη, τον ιατρό Χαρ. Αναστασιάδη, τον παπα-Πώργη Δαφίνη ή Παπαχαντζιάρια και την ένοπλη ομάδα των Νικολά και Πάννη Κόλια, Βασ. Χειμάρα, Πάννη Κορμά, Δημ. Καραμήτσιου και Πάννη Χασιώτη. Παρά την αποτυχημένη προσπάθειά της, η Βουλγαρική Έξαρχία έπεχειρήσε, εκ νέου, να δημιουργήσει ολαβικό πυρήνα στη Σέλιτσα στα μέσα Ιουλίου του 1902.

Ένδιαφέρον παρουσιάζει και το υποκεφάλαιο στο όποιο ο συγγο. εξετάζει τη δημιουργία της πρώτης Έπιτροπής Άμύνης στη Σέλιτσα από τον Ίωνα Δραγούμη, αποτελούμενη από τους Δημητράκη Οίκοномиδη, Παπα-Πώργη Δαφίνη (Παπαχαντζιάρια) και Δημ. Τσιάρια. Σε ένα άλλο υποκεφάλαιο του βιβλίου του ο συγγο. διορθώνει τη μέχρι τουδε βιβλιογραφία που ήθελε τον Παύλο Μελά να έχει έπισκεφθεί τη Σέλιτσα· το όρθο είναι, μάς προτείνει ο συγγο., ότι τη δυτικομακεδονική κωμόπολη έπισκέφθηκε ο Κοντούλης· και αυτά επί τη βάσει προφορικών μαρτυριών (του μακεδονομάχου Θωμά Καρούζα), αλλά και έπιστολής του Παύλου Μελά, κατά τη δεύτερη περιοδεία του στη Δυτική Μακεδονία (10 Ιουλίου–3 Αύγουστου 1904), σύμφωνα με την όποια ο Μελάς απέστειλε στη Σέλιτσα τον Σιαπιστηνό καθηγητή Παπία, με σκοπό να ενισχύσει το φρόνημα των κατοίκων της. Πά την τρίτη, και τελευταία, έξοδο του Μελά ο συγγο. υπενθυμίζει ότι στο σώμα έξ 28 άνδρων, που είχε καταρτίσει στη Λάρισα, συμμετείχαν και οί Σελιτσιώτες Χρήστος Ζωΐδης, Δημ. Καραμήτσιος και Βασ. Χειμάρας. Οί Σελιτσιώτες Παπαχαντζιάριας και Δημ. Οίκοномиδης έπισκεύθηκαν στη Χρούπιστα τον Παύλο Μελά. Στη φονική μάχη της Στάτιστας, όπου έφρονέυθη ο Μελάς, πολέμησαν και οί Σελιτσιώτες Νικ. Κόλιας και Φωτ. Χασιώτης που ανήκαν στο σώμα του Καραλίβανου. Τον Μελά διαδέχτηκε ο Γ. Κατεχάκης (καπετάν Ρούβας), ο όποιος συνεργάσθηκε με τους Σελιτσιώτες Ίω. Βλαχονάτιο που

ὑπῆρξε ὁδηγὸς τοῦ σώματος Κατεχάκη, Χαρ. Ἀναστασιάδη ἰατροῦ, καὶ Βασ. Κωνσάντους, ἐπίσης ὁδηγός.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ὁ συγγρ. κάμει λόγο γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1905 καί, σὲ ὄ,τι ἀφορᾷ τὴ δράση τοῦ Τσόντου-Βάρδα στὴ Σέλιτσα, ἀσχολεῖται λεπτομερειακῶς μὲ τὴ δυσκολία τοῦ Βάρδα νὰ σχηματίσει ἐπιτροπὴ ἀγώνος ἐξαιτίας, κυρίως, τῶν διαφορῶν τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων· τελικῶς τὸν Φεβρουάριο τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Βάρδας ὤρτισε τὴν ἐπιτροπὴ ἀγώνος στὴ Σέλιτσα. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Βάρδας, μὲ τὸ σῶμα ἔδρασε ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα στὰ χωριὰ Βοῖου καὶ Γρεβενῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, γράφει ὁ συγγρ., ἡ Σέλιτσα σταδιακῶς ἀναβαθμίσθηκε ὡς σημαντικό κέντρο δράσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγώνος καὶ αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη πού πραγματοποιήσε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. στὸ ἀρχεῖο τοῦ Τσόντου-Βάρδα καὶ σὲ ἄλλα ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Ὁ συγγρ. στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ γράφει καὶ γιὰ διαφορὲς ἀρνητικὲς ἐκφάνσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγώνος, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιπαλότητα, εὐτυχῶς, σπανίως ἐκδηλούμενη μεταξὺ ἐντοπίων Μακεδονομάχων καὶ Κρητῶν, καὶ οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες πού ὁδηγοῦσαν συχνὰ σὲ ἄστοχες ἐνέργειες σὲ βάρους τοῦ ἐντοπίου ἑλληνικοῦ στοιχείου κ.ἄ. Ἔχει, ὡσαύτως, τὴν εὐκαιρία ὁ συγγρ. νὰ κάμει λόγο γιὰ τὰ δρομολόγια πού ἀκολουθοῦσαν τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα στὴν περιοχή Σέλιτσας, γιὰ τὴν τροφοδοσίαν τους, τὴ διακίνηση τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου, τὶς σχέσεις συνεργασίας μὲ τὶς τοπικὲς ἐπιτροπὲς ἀγώνος, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐμφανιζόμενες, ἐνίοτε, διαφωνίες μεταξὺ γνωστῶν Μακεδονομάχων· ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀναφέρει τὴν ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ τοῦ πασίγνωστου Παπαδράκου (Χρυσοστόμου Χρυσομαλλίδη) ἀπέναντι στὸν πρωτοσύγκελλο Παπαθωμᾶ, ἐκ τῶν δραστηρίων Σελιτσιωτῶν. Διεξοδικὸ λόγο κάμνει ὁ συγγρ. γιὰ τὴ μάχη στὸ Μουρίκι (22 Ἀπριλίου 1905), ὅπου ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ἐπέφεραν σημαντικὲς ἀπώλειες στὸν τουρκικὸ στρατό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐνταθοῦν οἱ διώξεις τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ νὰ μειωθεῖ, ὡς ἐπακόλουθο, ἡ δράση τῶν Ἑλλήνων στὴ Δυτ. Μακεδονία τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1905. Ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ, πάντως, στίς σελίδες αὐτῆς τοῦ βιβλίου του τὴ διαρκῆ κινητικότητα τοῦ καπετὰν Βάρδα στὴ Σέλιτσα, τὴ Σιάτιστα, τὴ Γαλατίνη, τὴ Βλάστη, τὸ Κωσταράτζι, τὴν Πιπιλίστα κ.ἄ., ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματός του, τῶν ὁποίων ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τὴν προσωπικὴ τους διαδρομὴ στὴ Δυτ. Μακεδονία, καθὼς καὶ τὴν δυσάρεστη πλευρὰ τοῦ ἀγώνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔλειψαν ὁ φατριασμός, ἡ ὑπονόμηση, οἱ διαβολὲς καὶ οἱ ἐν γένει ἐσωτερικὲς προστριβὲς πού ἐκδηλώνονταν εὐκαίρως – ἀκαίρως – στοὺς κόλπους τῶν ἐπιτροπῶν ἀγώνος. Ἡ δυσάρεστη πραγματικότητα ὁδήγησε, τελικῶς, σὲ ρήξη τὸν Βάρδα μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς Σέλιτσας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1905, ἐξαιτίας τῆς κατακρατήσεως ὄπλου ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ πρώτου. Παρόμοιο ἐπεισόδιο συνέβη μεταξὺ Σελιτσιωτῶν καὶ Σιατιστινῶν ἀγωγιατῶν πού παρέδιδαν ἐλλιπὲς πολεμικὸ ὕλικὸ στοὺς πρώτους, καὶ τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα στὰ τέλη Ἰουνίου 1905, ὅταν ὁ Βάρδας ἐπέστρεψε στὴν περιοχή τῆς Σέλιτσας. Τότε συνέβη καὶ ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας – ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς διχονοίας καὶ τοῦ φατριασμοῦ – τοῦ ἰατροῦ Χαρ. Ἀναστασιάδη, ἐκ τῶν δραστηρίων παραγόντων τῆς ἐπιτροπῆς Σέλιτσας, τὸν ὁποῖο δολοφόνησε ὁ Παπαχαντζιάρας πού πρωταγωνιστοῦσε, καὶ αὐτός, στὸν ἄγωνα. Τελικῶς, ὁ Βάρδας, κινούμενος πάντοτε στὴν εὐρεῖα περιοχή Βοῖου – Σισανίου, ἤλθε στὴ Σέλιτσα, συμφιλίωσε τὶς ἀντιμαχομένους παρατάξεις, διόρισε ἐπιτροπὴ κοινῆς ἀποδοχῆς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναχώρησε γιὰ τὰ Κορέστια. Ὁ συγγρ. παραθέτει τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιμένοντας, μάλιστα, καὶ σὲ παραθέση πληροφοριῶν πού ἔλαβε ἀπὸ γηραιούς, πλέον, πληροφοριοδότες, ὅπως ὁ

μπάρμπα-Πάννης Βιλανιώτης (Λάμπρου) και ο μπάρμπα-Ζήκος Κορμάς. Παρόλα τούτα, η διχόνοια συνεχίσθηκε στη Σέλιτσα, με πρωταγωνιστές τον Πρόεδρο της Έπιτροπής Άθαν. Κουκουλά από τη μία, και τον Ζωΐδη και Κ. Βενιαμίν από την άλλη. Και στα επόμενα υποκεφάλαια ο συγγρ. παρακολουθεί τον Βάρδα ως τον Νοέμβριο του 1905, όποτε ο Κρητικός Μακεδονομάχος ανεχώρησε για την Άθήνα, έχοντας έδραιώσει τις έλληνικές θέσεις στη Δυτ. Μακεδονία.

Στο κεφάλαιο Δ' ο συγγρ. καταγράφει τὰ γεγονότα του 1906 με την άφιξη νέων σωμάτων και τη δράση τους, όπου πρωταγωνίστησαν ο άνθυπολοχαγός Πεζικού Άντώνιος Βλαχάκης (καπετάν Λίτσας), ο συνάδελφός του Κωνστ. Πούλος (καπετάν Πλάτανος) και ο έπιλοχίας Πυροβολικού Βασ. Σταυρόπουλος. Ο συγγρ. έδω, πέραν της ήρωϊκής δράσεως των έλληνικών σωμάτων στην περιοχή, άνιχνεύει ένα τραγικό έπεισόδιο εκείνης της χρονιάς, της σφαγής τριών άνδρων του σώματος του καπετάν Πλατάνου, των Μαντζοπούλου, Μπασδέκη και Γκουσόπουλου, με διαταγή του ίδιου του άρχηγού τους, ο όποιος τους έθεώρησε ύπόπτους βουλιγαρισμού. Ο συγγρ., με βάση άρχαικές πηγές, άποκαθιστά τη μνήμη των τριών άδικοχαμένων Μακεδόνων έξαιτίας της άπειρίας του νέου Έλληνας άξιωματικού. Κατά τὰ άλλα, ο συγγρ. άσχολείται με την παρουσία στη Σέλιτσα του σώματος του Δικόνυμου Μακροή, ο όποιος άντικατέστησε τον Τσόντο-Βάρδα, αλλά και εκείνου του καπετάν Φούφα και τὰ δύο σώματα, όπως και τὰ προηγηθέντα, φιλοξενούνταν συχνά στη μονή του Άγίου Άθανασίου της Σέλιτσας, όπου μάλιστα οί όπλαρχηγοί δέχονταν συνήθως τὰ μέλη της έπιτροπής του άγώνος. Την άνοιξη του 1906 έφθασαν στη Δυτ. Μακεδονία νέα ένοπλα έλληνικά σώματα, μεταξύ των οποίων και αυτά του Γεωργίου Βολάνη, –ο όποιος περνώντας από τη Σέλιτσα, άνέβηκε στο Μορίχοβο–, του Παύλου Γύπαρη, του Γρηγορίου Φαληρέα (καπετάν Ζιάκα), του καπετάν Φούφα και άλλα, που συνιστούσαν ένα σύνολο 1.500 άνδρων. Στα μέσα Ιουνίου του 1906 επέστρεψε στη Δυτ. Μακεδονία ο καπετάν Τσόντος-Βάρδας ως γενικός, πλέον, άρχηγός των έλληνικών δυνάμεων στο βιλαέτι Μοναστηρίου, ύπό τὸ ψευδώνυμο Γεώργιος Σφήκας, αλλά μακριά από τη Σέλιτσα και τὸ Σισάνι, συνεργαζόμενος, πάλι, με τον Σελιτσιώτη Νικ. Καζαντζή (Μπακαρτζή). Την ίδια έποχή στη Σέλιτσα δροῦσε ο καπετάν Βάσος Ρόζας-Βρόντας (Παπᾶς Βασίλειος), ενῶ τον Σεπτέμβριο του 1906 ή Σέλιτσα έχασε έναν γνήσιο άγωνιστή, τον διδάσκαλο Γεώργιο Χ'ΐωανίδη (Μπίλλη), που πέθανε από πνευμονία. Χαρακτηριστικό των γεγονότων της έποχής είναι τὸ έπεισόδιο με τις φωτογραφίες Μακεδονομάχων, που εὔτυχως δέν είχαν έμφανισθει, και τους όποιους είχε φωτογραφήσει ο Δημ. Χατζόπουλος από τη Σέλιτσα, που καταγγελθείς εύρέθη σὲ τουρκικό άστυνομικό τμήμα, αλλά πρόλαβε και τις κατέστρεψε, όπως ο ίδιος κατέγραψε στο Ήμερολόγιο του Ν. Σφενδόνη τὸ 1952 καθώς και στοῦ Γ. Μόδη. Τὸ 1906, τὸ πλέον κρίσιμο του Άγώνος, ο καπετάν Ζιάκας ώρισε νέα έπιτροπή στη Σέλιτσα και με αναλυτική έκθεσή του ύπό την ιδιότητά του ως άρχηγού της περιοχῆς Σιάτιστας – Κόντσιου – Σέλιτσας, εξέθετε την κατάσταση στην περιοχή. Ο συγγρ. παρακολουθεί τις δραστηριότητες του Ζιάκα στη Σέλιτσα, ο όποιος άναμειγνυόταν μέχρι και στα κοινοτικά ζητήματά της και τις άντιμαχόμενες κοινοτικές παρατάξεις της. Ο συγγρ. παραθέτει έδω πολλές χρήσιμες πληροφορίες για την όργάνωση της Σέλιτσας και τη συμμετοχή των άπλων κατοίκων της που δροῦσαν ως όδηγοί, πληροφοριοδότες, σύνδεσμοι, κατασκευαστές κρυψόνων, αλλά και άλλων που διέθεταν τὰ σπίτια τους για καταλύματα άνταρτών ή φιλοξενούσαν καπεταναίους καθώς και άλλων, έπαγγελματιών, ράπτων και τσαγκάρηδων που δούλευαν για τις ανά-

γκες τῶν ἀνταρτῶν. Στὴ Σέλιτσα ζοῦσαν, τότε, καὶ οἱ ἱατροὶ Λουκάς Χ΄Ψωαννίδης καὶ Χαρ. Ἀναστασιάδης ποὺ περιποιούνταν τοὺς τραυματίες τῶν ἐπιχειρήσεων στὰ Κορέστια. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σέλιτσας φιλοξένησε σχεδὸν ὅλα τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ποὺ ἀνέβαιναν στὴ Δυτ. Μακεδονία, τὰ Κορέστια, τὸ Μορίχοβο, τὴν Κορυτσά. *Οἱ γέροι μᾶς μολογοῦσαν ὅτι οἱ σανίδες στὰ πατώματα τῆς παλιᾶς Κούλιας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἦταν σκούρες (μαῦρες) ἀπὸ τὰ αἵματα ποὺ εἶχαν στεγνώσει ἐπάνω τους, γράφει ὁ συγγο.*

Στὸ Κεφάλαιο Ε΄ ὁ συγγο. ἀσχολεῖται μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1907, ποὺ σταδιακῶς ἔδιδαν σαφὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ποὺ στεροῦσαν τὴ Μακεδονία ἀπὸ ἓναν ἐξαίρετο ὑπερασπιστὴ της, τὸν μητροπολίτη Καστορίας Γερμανὸ Καραβαγγέλη καὶ τὸν καπετὰν Φούφα, ὁ ὁποῖος ἐφρονεῦθη στίς 8 Μαΐου 1907. Ὁ συγγο. κάμει λόγο γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν βαλαάδων Ἀμπτουλά καὶ τὴν ἐκδίκηση τῶν συγγενῶν τους σὲ βάρος Σιατιστινῶν καὶ Σελτσιωτῶν, γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐξιστορεῖ λεπτομερῶς. Ἀκολούθως γίνεται εὐρεῖα ἀναφορὰ στὴ μάχη τοῦ Λεχόβου (14 Ἰουνίου 1907), ὅπου ἐφρονεῦθη ὁ καπετὰν Λουκάς Κόκκινος ἀπὸ τὰ Γρεβενὰ στὴ μάχη στὴ Λοσσίτσα (11 Ἰουλίου 1907). Τὸν ἴδιο χρόνο ἡ Σέλιτσα ἀναβαθμίσθηκε ὡς κέντρο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ἀφοῦ σὲ κρύπτες ἀποθηκεύθηκαν σημαντικὲς ποσότητες ὀπλισμοῦ καὶ ὅπου ἀναπτύχθηκε εὐρὸ δίκτυο ἐντοπίων πρακτόρων. Ἐξετάζεται, ὡσαύτως, ἡ στασιμότητα στὴ δράση τῶν Μακεδονομάχων κατὰ τὸ 1907, ἀλλὰ καὶ ἡ συνάντηση Βάρδα-Καραβίτη στὴ Σέλιτσα γιὰ τὴν ἐπαναδραστηριοποίησή τους. Τὸ ΣΤ΄ κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στὰ γεγονότα τοῦ 1908 καὶ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων, καθὼς καὶ στὴ συνέχιση καὶ τὸ τέλος τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς στρατιωτικῆς εὐθύνης ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Θεοτόκη στὸν Παν. Δαγκλιῆ. Γίνεται, ἐπίσης, λόγος γιὰ τὴ δράση τοῦ Καραβίτη στὸ Μορίχοβο, τοῦ Ν. Ἀνδριανάκη στὸ Λέχοβο, τοῦ Π. Γύπαρη στὰ Κορέστια κ.λπ. Ὁ συγγο. καταγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ δράση ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀπλαρχηγῶν τὴν ὁποῖα ἀνακόπτει, μὲ τὴν παροχὴ γενικῆς ἀμνηστίας, τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ συγγο. ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε κατὰ τὰ ἔτη 1909-1912, μὲ τὴν παρουσία, ὡστόσο, ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ Πόλεμο, ὅπου οἱ Μακεδονομάχοι καθίστανται πολῦτιμοι βοηθοὶ τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς πρόσκοποι· ὁ συγγο. ἀσχολεῖται, ἐπίσης, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Σέλιτσας, στὴν ὁποῖα πρωταγωνιστὲς ἦσαν οἱ Κρητὲς ὀπλαρχηγοὶ Γ. Δικώνυμος-Μακρῆς καὶ Ἰ. Καραβίτης. Ἦταν ἡ 14η Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέρα Κυριακῆ. Ὁ συγγο. καταγράφει τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα ἀκολούθησαν: τὰ αἵματηρὰ ἐπεισόδια κοντὰ στὸ Σισάνι, τὴ φυγὴ τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ στὴν ἐλεύθερη, πιά, Σέλιτσα, τὴ μάχη στὰ «Πράσινα». Χρήσιμος εἶναι γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ὁ κατάλογος τῶν Μακεδονομάχων Σελτσιωτῶν (23 τὸν ἀριθμὸ) καὶ τῶν 107 ἐθελοντῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος στίς ἐπιχειρήσεις τὸν Νοέμβριο τοῦ 1912. Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση ὁ συγγο. καταγράφει τοὺς Σελτσιωτὲς οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ἓναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο προσέφεραν τίς ὑπηρεσίαις τους στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, ὡς «περιφερειακὰ» μέλη ἢ ὡς μέλη ἐπιτροπῶν· δίδει, μάλιστα, τὴ βιογραφία ἐνὸς ἐκάστου κατ' ἀλφαβητικὴ σειρὰ. Σημαντικὰ εἶναι, ἀπὸ κάθε ἄποψη, τὰ ἐκδιδόμενα στὸ Παράρτημα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Τσόντου-Βάρδα, ἀποκείμενα στο Ἰ.Μ.Χ.Α., καὶ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰδικῶς στὴ Σέλιτσα. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ τὴ βιβλιογραφία καὶ τίς ἀνέκδοτες πηγές.

Τελικῶς, καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦ συγγο. εἶναι μία πολῦτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος σὲ μία συγκεκριμένη περιοχή, τὴ Σέλιτσα, γενέτειρα

του συγγραφέα. Είναι απολύτως τεκμηριωμένο καθώς στηρίζεται σε αρχειακές πηγές, αλλά και στις προσωπικές μαρτυρίες Μακεδονομάχων Σελιτσιωτών. Άξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο συγγρ., προκειμένου να παρακολουθήσει τα δρώμενα στη Σέλιτσα, ασχολείται και με τις γειτονικές περιοχές. Άναμφιβόλως, πρόκειται περί μιᾶς γενναίας συμβολῆς για μία ήρωϊκή περίοδο τῆς νεότερης ἱστορίας τῆς Μακεδονίας.

Ἄριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. Mazower, *Θεσσαλονίκη, «Πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι, 1430-1950»*, μτφρ. Κ. Κουρεμένου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 575, 62 εικ., 11 χάρτες. [Τίτλος του πρωτοτύπου: *Salonika. City of ghosts*, 2004].

Σε παλαιότερες εποχές οι πρωτοετείς φοιτητές της Ιστορίας μάθαιναν, πως επισημονικό αλλά και ηθικό χρέος του ιστορικού είναι να «βρει τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια, μακριά από κάθε πάθος και οργή και ότι αν δεν μπορέσει να βρει την αλήθεια, επειδή οι γνωστικές δυνατότητες είναι περιορισμένες, πρέπει πάντως η αναζήτησή της να αποτελεί σε κάθε περίπτωση τον μόνο σκοπό του, ακριβέστερα: να είναι στάση ζωής. Εκτός από την αντίληψη αυτή, υπήρξαν όμως ήδη από την αρχαιότητα και άλλες – όπως ότι η Ιστορία μπορεί να αποβλέπει στην τέρψη ή τον εντυπωσιασμό, ή ακόμη να είναι θεραπευαίνδα προκαταλήψεως ή ιδεολογίας. Υπήρξαν και υπάρχουν και σήμερα και, όπως γνωρίζω, τείνουν να παραμερίσουν την πρώτη.

Το βιβλίο του Μ. Mazower, *Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων*, μπορεί να ανήκει στη δεύτερη ή τρίτη κατηγορία, σίγουρα όμως δεν ανήκει στην πρώτη, ή σε άλλη διατύπωση, δεν θέλει να βρει «τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια. Έχει ένα σαφή «προγραμματικό χαρακτήρα», όπως δείχνουν οι επιλογές των μαρτυριών (όπου και όπως γίνονται στο βιβλίο), οι σχετικές κρίσεις του αλλά και ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου.

«*Η ατμόσφαιρα της πόλης είναι ακόμη στοιχειωμένη από τα φαντάσματα των μεγάλων ιστορικών κοινοτήτων που τη μοιράστηκαν, από τις περιπέτειες των λαών και των ανθρώπων που συναντήθηκαν στην πολυτάραχη ιστορία της. Στη ζωντανή τους μνήμη είναι αφιερωμένο αυτό το βιβλίο*». Με αυτές τις φράσεις κλείνει το διαφημιστικό σημείωμα στο εξωτερικό περίβλημα του βιβλίου – φράσεις που αποδίδουν τις εκτενείς σχετικές δηλώσεις του συγγρ. στην Εισαγωγή [(«*η αληθινή πρόκληση δεν είναι απλά και μόνο να διηγηθείς την ιστορία αυτής της εντελώς ξεχωριστής πόλης ως ιστορία πολιτιστικής και θρησκευτικής συνύπαρξης – στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα αυτού του είδους οι από καιρό ξεχασμένες ιστορίες βρίσκουν πρόθυμα αφτιά, που τις περιμένουν και τις αποζητούν – αλλά το να δεις τις εμπειρίες των Χριστιανών, των Εβραίων και των Μουσουλμάνων σαν στοιχεία μιας ενιαίας, ολιστικής ιστορικής αφήγησης*» (σ. 29)].

Τι σημαίνει «ενιαία, ολιστική αφήγηση» δεν μου είναι απολύτως κατανοητό, απολύτως σαφείς είναι όμως οι επισημάνσεις που γίνονται στις τελευταίες παραγράφους του βιβλίου: Για την Ελλάδα «*ως μικρό κράτος που ενσωματώνεται σ' έναν ευρύτερο κόσμο... ένα άλλο μέλλον χρειάζεται ένα άλλο παρελθόν*» δηλ. όχι εκείνο που